

EDUCACIÓ DE PERSONES ADULTES I IMMIGRACIÓ EXTRACOMUNITÀRIA

Alfons Formariz i Miquel Casanovas

Maig del 2000

núm. **16**

Autors: Alfons Formariz i Miquel Casanovas

Edició: Fundació Jaume Bofill
Provença 324- 08037 Barcelona
Tel. 93 458 87 00 - Fax 93 458 87 08
A/e: fbofill@fbofill.org

Han aportat
comentaris: Anna Ayuste, Iolanda Aparici, Clara
Balaguer, Mª Josep Briansó, Francesc
Carbonell, Montse Casamitjana, Joan
Colomer, Miquel Essomba, Anna Ferri,
Montse Fisas, Miren Izarra, Fernando
López, Lluís Maruny, Margarida Mas-
sot, Carme Murias, Xavier Palomar,
Sebastià Parra, Estrella Pineda, Marta
Portell, Montse Solerdecoll, Joan Vera i
Imma Vilatarsana.

ÍNDIX

1. INTRODUCCIÓ SOBRE L'EDUCACIÓ DE PERSONES ADULTES	5
2. ALGUNES CARACTERÍSTIQUES DE LA IMMIGRACIÓ ADULTA	6
Manca de seguretat legal i sentiment d'eventualitat	7
Igualtat de drets com a ciutadans	9
Els aspectes laborals	11
Estereotips i dificultats en els codis interpretatius	12
Aspectes psicosocials i reaccions de la població autòctona	15
3. EL MARC GLOBAL DE LA "FORMACIÓ I EDUCACIÓ DE PERSONES ADULTES"	18
Característiques pròpies de la formació de persones adultes	19
Apunts sobre els ens locals i l'educació de persones adultes	23
Propostes genèriques en relació a la població adulta immigrada	24
4. LA FORMACIÓ BÀSICA DE PERSONES ADULTES	31
Entre la tendència escolar i la tendència social	31
Cafè per a tots, conseqüències negatives	33
La formació bàsica en relació a la població immigrada. Propostes	36
5. LA FORMACIÓ PER AL MÓN LABORAL: LA FORMACIÓ OCUPACIONAL	39
Valorar els processos d'avenç personal	40
La formació ocupacional en relació a la població immigrada. Propostes	44
6. NOTES	46

1. INTRODUCCIÓ SOBRE L'EDUCACIÓ DE PERSONES ADULTES

La reflexió sobre les demandes de formació de persones adultes immigrades ajuda a aflorar moltes de les contradiccions prèviament existents a la formació de persones adultes en general. A diferència del sistema educatiu que té una estructura organitzativa i programàtica, discutida i millorable, sovint en crisi, però socialment acceptada i coneguda en les seves línies vertebradores, la formació de persones adultes està encara redefinint socialment –agents socials, administració autonòmica, administracions locals, universitats, etc.– la seva organització, la seva estructura, les competències, les responsabilitats, les relacions entre àmbits o els seus programes. Socialment és coneguda de forma fragmentària i força desconeguda com a conjunt. De manera que qualsevol reflexió, encara que sigui sobre un tema concret com la immigració, sembla veure's obligada a recordar les bases de l'educació i formació de persones adultes.

Si la primera llei d'educació estatal de l'època moderna (lleï d'educació primària, només amb referències puntuals a l'educació de persones adultes) va ser promulgada fa més de 150 anys, les lleis específiques de formació d'adults tenen una antiguitat que just arriba als 10 anys. Si les escoles de mestres tenen més de cent anys, la formació inicial i específica dels educadors o formadors de persones adultes és inexistent. El fet que en aquests últims anys, en la Diplomatura d'Educació Social o en algunes facultats de pedagogia, hi hagi assignatures amb continguts propis de la formació de persones adultes és innegablement un pas positiu endavant i un indicador que les necessitats formatives estan canviant la societat, però és encara un plantejament clarament insuficient.

Per aquesta raó, reflexionar i fer propostes sobre la formació de les persones adultes immigrades, sens dubte amb elements propis i específics, suposa alhora reflexionar sobre la formació de persones adultes en general; com si a través de l'ull de la nova situació, veiéssim amb una lupa augmentades les distorsions i insuficiències del que anomenem educació i formació de persones adultes. Que, tanmateix, és més que centenària en la pràctica dels ateneus, "casas del pueblo", escoles dominicals o formació continuada de certs professionals.

Reflexionar i fer propostes sobre la formació de les persones adultes immigrades, suposa reflexionar sobre la formació de persones adultes en general.

Aquest document està estructurat en quatre apartats:

- Algunes característiques de les persones adultes immigrades que demanen formació.
- Marc global de la formació i educació de persones adultes.
- L'àmbit de la formació bàsica.
- L'àmbit de la formació ocupacional.

És en aquests dos àmbits –formació bàsica i formació ocupacional– on es concreta la presència de la població adulta immigrada. Excepte el primer apartat de caràcter més global i sociològic, els altres consten d'una presentació de l'organització i estructura que està condicionant la resposta educativa a Catalunya, en positiu o en negatiu. A continuació una sèrie de propostes pretenen concretar a la població adulta immigrada la problemàtica genèricament abordada, reprenent els aspectes que s'assenyalen a continuació en l'apartat de les característiques.

2. ALGUNES CARACTERÍSTIQUES DE LA IMMIGRACIÓ ADULTA

Parlar de característiques de la immigració adulta, sembla pressuposar una certa homogeneïtat del col·lectiu immigrant que és incerta, inexistent.

Parlar de característiques de la immigració adulta que inicia o continua un procés de formació entre nosaltres sembla pressuposar una certa homogeneïtat del col·lectiu immigrant que és incerta, inexistent. La realitat ho demostra amb evidència. En l'aprenentatge de la llengua, en els cursos ocupacionals, en els de formació bàsica, en els grups d'inserció o en qualsevol servei d'acollida les diferències entre grups immigrants són tan paleses –com era d'esperar–, que ens obliga a parlar de *les immigracions* en plural, o millor de persones immigrades, amb la seva càrrega personal d'expectatives diferents, el seu passat propi, la seva llengua, els seus costums, la seva cultura diversa. Tanmateix, sembla important recordar certes peculiaritats que poden ser comunes a la immigració extracomunitària¹ amb el risc de simplificar excessivament, però que poden ser útils com a referència a l'hora d'abordar la formació d'un grup adult. No es tracta de presentar un estudi antropològic o etnogràfic, sinó de *flashos* de la realitat, apunts amb força clars i indeterminacions que demostrin la complexitat de l'anàlisi i de la pròpia quotidianitat.

Hi ha una sèrie d'aspectes que creen a la població adulta immigrada dificultat de comprensió i que educativament s'haurien de treballar.

La població adulta immigrada ve, en principi, per **millorar la seva qualitat de vida** i la de la seva família, i per poder donar noves oportunitats als seus fills. De la mateixa manera que qualsevol persona adulta autòctona o com qualsevol de les persones que han immigrat o van immigrar d'entre nosaltres no fa gaires anys. Vénen d'una societat, en general, amb poca organització estatal i entren en una societat molt estructurada i burocratitzada. Això implica un canvi de comportaments i tot un canvi d'elements de referència de la vida quotidiana. Hi ha, per tant, una sèrie d'aspectes que els creen dificultat de comprensió i que educativament s'haurien de treballar.

Manca de seguretat legal i sentiment d'eventualitat

Per a la majoria el tema prioritari és el de la **inseguretat legal permanent**, el de les constants limitacions legals i els controls policials indiscriminats. Moltes de les persones immigrades arriben a un lloc que té per a ells certa imatge prèvia de llibertat i de solidaritat o d'igualtat. Però es troben permanentment limitats respecte a la vida diària, encara que la seva situació sigui legal, perquè constantment es veuen abocats a renovar els documents i a estar pendants de la *paperassa*. Això es veu reflectit en la convivència quotidiana fins i tot en aspectes tan fútils com no poder practicar l'esport amb facilitat o tenir dificultat per practicar-lo en els llocs habituals perquè formen part del quart estranger o no poden federar-se. També en aspectes importants, com no poder votar, al menys fins ara, i no ser considerats ciutadanes o ciutadans de ple dret.

Les limitacions legals i la inestabilitat permanent, reforcen i perpetuen el sentiment d'eventualitat i mantenen viva l'esperança del retorn.

Les limitacions legals i la inestabilitat permanent, des del treball a l'economia, reforça i perpetua el **sentiment d'eventualitat** i manté viva l'esperança del retorn, fins i tot entre aquelles persones que estan amb la seva família. És la mentalitat immigrant del retorn final, segons la qual no cal participar en la construcció d'una societat que és dels "altres" i on s'està de pas. On les incomoditats, les insuficiències de l'habitatge i de les condicions de vida són la contrapartida que s'ha de pagar per l'estalvi que s'envia al país d'origen. On hi ha poc a fer, poc a esforçar-se, excepte pel treball sovint esgotador i el salari sovint insuficient. El ciutadà o ciutadana immigrada amb sentiment d'eventualitat pot

Moltes persones immigrades vénen d'un model de participació ciutadana marcadament diferent que reforça la sensació de no pertinença.

esdevenir pur *ens economicus* en relació al país de destinació, desentesa d'un entorn que no considera seu i en el qual la seva aportació possible es veu com a un esforç inútil, ja que se situa en un lloc purament provisional.

Si la pràctica de la participació ciutadana, si assumir la seva necessitat i conveniència sembla estrany, irrellevant, secundari o "pels altres" a bona part de la població autòctona que no s'hi veu implicada, des del sentiment de situació conjuntural i inestable de la persona immigrada esdevé pràcticament un fet totalment aliè: "no t'has de preocupar de millorar això d'aquí, perquè tu ets d'allà". Aquesta postura queda reforçada pel fet que moltes persones immigrades vénen d'un model de participació ciutadana marcadament diferent que reforça la sensació de **no pertinença**. Aquesta percepció és també present entre la gent més jove que tenen més facilitats per trobar feina, que cerquen establir-se, que tenen un projecte de vida semblant al de molts altres sectors joves d'arreu del món, que assagen noves experiències i volen fer-hi arrels, que arriben a certs nivells de consum relatiu, però que mantenen alhora cert sentiment d'inestabilitat i eventualitat.

Per als sectors que han assumit que s'estan aquí, hi ha una manca de referents públics propis, positius i normalitzats.

Per als sectors que han assumit que s'estan aquí, hi ha una **manca de referents públics** propis, positius i normalitzats. Pocs aspectes indiquen en positiu la presència de la immigració entre nosaltres. Els articles dels diaris parlen normalment de conflictes o a l'entorn dels conflictes, de pastures il·legals, de persecució, de cues, de màfies del transport humà o de polítiques d'estrangeria. Res més. La presència entre nosaltres dels comerços destinats a la immigració, halals, sales d'oració..., les iniciatives de reflexió de les ONG sobre les diferents cultures, la presència al sistema educatiu de materials incipients, els crèdits variables sobre la cultura àrab no semblen encara suficients. S'avança, sens dubte, però cal incrementar el ritme. No hi ha encara cap acte festiu autòcton que indiqui que ells i elles hi són, si no és des de la diversitat i l'exotisme del coneixement de l'altre. No hi ha cap testimoni públic de la seva presència normalitzada.

Tampoc les escoles s'han reformulat d'acord amb aquesta presència, si no és a través de les setmanes culturals més o menys folklòriques, o de la celebració del dia de les altres cultures (que, malgrat tot, ben dissenyades poden significar un pas endavant). No s'ha avançat més en el procés de

Caldria que aquestes cultures fossin presents en tots els itineraris formatius amb la normalitat de la seva expressió i de la seva història.

normalització intercultural. Les persones immigrades continuen sent “casos”, no la realitat que és multicultural i s’ha d’abordar des d’aquesta perspectiva. Pel contrari, caldria que aquestes cultures fossin presents en tots els itineraris formatius habituals dels ensenyaments primaris o secundaris, però també en els de formació bàsica per a persones adultes, en els de formació ocupacional o contínua, de formació del professorat, etc., amb la normalitat de la seva expressió i de la seva història.

Tot els recorda que aquí són persones estranyes, especials, a controlar.

Igualtat de drets com a ciutadans

Hi ha una consciència induïda entre les persones immigrades que són **ciutadans de segona** pels referents que troben més freqüentment als mitjans de comunicació, com s’ha dit, però sobretot, per les condicions de vida: les pitjors vivendes, els treballs més durs, més mal pagats, la necessitat de controlar el seu número a les escoles. Tot els recorda constantment que aquí són persones estranyes, especials, a controlar. Prèviament se’ls ha condicionat, pel lloc d’habitatge, que vagin a certes escoles, però després se’ls pot restringir l’accés, decidint al marge d’ells si es pot incrementar el número de nenes o nens immigrants a l’escola determinada o no. D’aquesta manera es va incrementant l’estereotip entre els autòctons que són persones que no són com nosaltres. No només en els costums sinó, fins i tot, en aspectes que ens afecten com el d’un rendiment escolar anòmal que posa traves al rendiment escolar dels autòctons. Se senten de segona i nosaltres els ho confirmem diàriament.

Se senten de segona i nosaltres els ho confirmem diàriament. Això provoca sovint una percepció constant de la diferència i de la desigualtat.

Això provoca sovint una **percepció constant de la diferència i de la desigualtat**, més que de la diversitat. En el sentit que molts dels fets que els afecten i que interpreten com a negatius, intuïtivament els atribueixen al resultat lògic d’una voluntat d’exclusió pràctica, instintiva o intencionada (xenòfoba) per part de la societat autòctona. Genera de passada una reacció defensiva que, de vegades, esdevé ofensiva. Ens els casos límits –minoritaris, però amb molt impacte social per l’ampliació dels mitjans de comunicació– pretenen entrar en la cultura del consum a través dels esglaons baixos de les “clavegueres” de la societat, màfies i delinqüència organitzada, de la mateixa manera que hi entren determinats sectors o subcultures de la població autòctona econòmicament feble, quan no poden situar-se en el mercat

laboral amb condicions acceptables. És un fenomen, tot i minoritari, per moltes raons preocupant que afecta principalment gent jove, recent arribada o de segona generació. En la mesura que aquestes situacions es donen i es difonen, van generalitzant o reforçant progressivament entre els autòctons estereotips sobre la immigració estrangera, que dificulten cada vegada més les relacions.

Bona part de la població que arriba immigrada forma part dels sectors actius i emprenedors, dinàmics i inquietos del seu país.

Bona part de la població que arriba immigrada forma **part dels sectors actius** i emprenedors, dinàmics i inquietos del seu país, capaços d'enormes reptes i sacrificis per aconseguir els seus objectius. Però, també es pot constatar que han alimentat la idea que als països de destinació tot se soluciona en virtut del propi medi, un medi més ric i amb més possibilitats. No sempre havien calculat suficientment que a l'ingent esforç individual per venir, calia afegir l'ingent esforç quotidià per ser-hi.

Igual que entre la població autòctona, però amb una incidència més marcada per les pròpies característiques de la immigració, es dona una **influència forta de la consciència col·lectiva de grup** sobre l'autonomia personal de l'immigrat. Es poden constatar modificacions de comportament de força persones immigrades que fa anys que eren aquí, en la mesura que ha anat augmentant el seu propi col·lectiu. L'increment del grup cada vegada va exercint una pressió social més determinant sobre els individus. Possiblement això tingui menys transcendència en les zones urbanes per les seves pròpies característiques, però en zones semiurbanes o rurals, acaba per constituir un poble dins d'un poble, amb un control col·lectiu força determinant. Una política correcta ha de respectar aquestes situacions alhora que ha de fomentar espais de trobada.

La integració significa que haurien d'assumir en igualtat de condicions les responsabilitats socials que els corresponen en la vida quotidiana.

La integració de les persones immigrades com a ciutadanes de ple dret significa que haurien d'**assumir en igualtat de condicions les responsabilitats socials** que els corresponen en la vida quotidiana. Per exemple, assumir la presidència o qualsevol altra responsabilitat d'una escala, d'una AMPA, d'una entitat esportiva o d'un grup cultural o d'esplai. Les dificultats, negatives i resistències de qualsevol ciutadà o ciutadana a assumir responsabilitats, es multipliquen amb les dificultats afegides de la població immigrada, econòmiques i culturals, la probable oposició o resistència de les persones autòctones, la manca de domini de les informacions i convencions socials prèvies i les resistències provoca-

Caldrà estimular la cultura associativa entre la població immigrada.

des per tots els factors que s'han anat enumerant: consciència d'eventualitat, realitat/sentiment de discriminació, etc. Per aquestes raons caldrà estimular la cultura associativa entre la població immigrada (i entre l'autòctona) i posar mitjans específics per a la formació i preparació de tot el col·lectiu, afavorint tant associacions pròpies com la participació activa i normalitzada a les entitats autòctones.

La inseguretat personal dificulta la participació dels immigrants en els moviments col·lectius per solucionar els problemes comuns.

Un altre repte és la participació de la població immigrada en les **reivindicacions laborals i ciutadanes**. S'està acostumat a veure la participació de l'immigrat quan hi ha una reivindicació que fa referència a la seva pròpia condició i situació, però, en canvi, per les dificultats enumerades, no formen part normalment de les reivindicacions laborals o ciutadanes generals. Les immigracions a Catalunya de la resta de la Península en els anys vint o seixanta van trobar un espai social de convivència en les reivindicacions laborals i les reivindicacions ciutadanes comunes. D'aquesta manera es construïen identitats socials més enllà del lloc d'origen o d'arribada. Avui no és fàcil trobar espais de relacions socials on s'unifiquin les diferents condicions de vida, laborals, d'habitatge o culturals, ni espais de resolució dels problemes comuns. La inseguretat personal, provocada per la inconsistència legal dels permisos de residència que hem comentat, dificulta encara més la participació dels immigrants en els moviments col·lectius per solucionar els problemes comuns. Les associacions d'immigrants, des d'aquesta perspectiva, haurien d'induir als seus socis i simpatitzants a participar en les activitats comunes de la població autòctona a favor d'una millora de les condicions de vida per a tothom: autòctons o immigrants.

Els aspectes laborals

Nogensmenys, caldria ser crítics amb el discurs que justifica la bondat de la immigració per la **necessitat de cobrir les carències** del propi desenvolupament dels nostres països, fonamentalment carències demogràfiques i laborals. L'acceptació d'aquest argument en relació a les carències laborals, condemna inconscientment les persones immigrades a realitzar els treballs menys qualificats, penosos, precaris i mal pagats. Indueixen a la insolidaritat entre treballadores i treballadors i reforcen els estereotips de les pròpies persones immigrades respecte al país on es troben, que s'expressen sovint amb aquella realitat/sensació d'explotació i d'e-

La ciutadania autòctona accepta la seva presència en la mesura que no sobrepassi cert llindar laboral i cert èxit social.

ventualitat abans esmentada, de ciutadans de segona, i els fa tenir permanentment la guàrdia alta en defensa pròpia. Vénen aquí a fer d'escarràs, per fer les feines més pesades o desagradables i, per tant, no esperen tenir gaires drets, ni polítics, ni socials, ni culturals. Pràcticament cap dret. Creuen que seran acceptats en la mesura que siguin útils com a força de treball. Que seran instrumentalitzats en el mercat laboral quan no hi hagi competència, però que en els sectors on hi hagi competència laboral no hi seran acceptats. Aquesta percepció és més comuna entre els sectors universitaris dels immigrants.

La ciutadania autòctona, per la seva banda, tampoc accepta fàcilment la **competència de la població immigrada** en les feines socialment i econòmicament ben considerades. Accepta la seva presència en la mesura que no sobrepassi cert llindar laboral i cert èxit social, és a dir, intenta posar barreres a la competència. Hi ha molts testimonis de mal-estar, per exemple, quan l'exercici de la psicologia, de l'odontologia, de la medicina en general, o qualsevol altre camp socialment reconegut és desenvolupat per persones immigrades. L'autòcton diu: "això ja ho puc fer jo, no cal que vinguin de fora". Són les contradiccions que provoca el dret al treball en una societat amb atur estructural, amb una cultura i formes de vida individualistes i modelades pel consum.

A la població autòctona ens costa d'admetre que puguin comparativament reeixir.

També **l'èxit provoca sovint un sentiment clar de rebuig**. Quan en l'àmbit comercial, quan un negoci, una botiga d'un immigrant comença a anar bé, es creen fàcilment suposicions sobre el seu incompliment fiscal, o sobre la licitud del seu horari laboral. Es barreja tot per justificar que el seu èxit no pot ser fruit d'unes relacions mercantils estàndards. Al marge de casos i casos, situacions i situacions, el que aquí es vol subratllar és que en el fons a la població autòctona ens costa d'admetre que puguin comparativament reeixir.

Estereotips i dificultats en els codis interpretatius

Hi ha una tendència a l'**explicació estereotipada dels fets migratoris** que comença dient, "jo no sóc racista però, és clar, tots aquests funcionen així...", i es correspon a la postura de la persona immigrada que explica qualsevol fet amb l'expressió: "m'han fet això, perquè sóc de fora". Des del punt de vista educatiu cal insistir en el coneixement dels

Hi ha manca de codis adequats no només lingüístics sinó culturals, socials i de capacitat laboral per interpretar la nova situació.

Algunes persones immigrades opten per encarar el futur prescindint o oblidant el passat en un procés de "superintegració" assimilacionista.

costums del país, fins i tot en aquelles convencions socials evidents als nostres ulls, tan evidents que ens passen desapercebudes. Per exemple, si quan un immigrant entra en una botiga no demana tanda, quan li vagin passant al davant els altres o ell passi a un altre es provocarà una discussió que pot acabar amb frases fetes de l'estil de les que acabem de citar: "m'escridasses perquè sóc marroquina..." i, en aquest cas, no l'escridassen pel fet de ser marroquina, sinó perquè no ha demanat tanda. És fàcil que a l'expressió de la immigrada corresponguin les frases fetes de la gent del país, reforçant els estereotips.

Hi ha **manca de codis adequats** no només lingüístics sinó culturals, socials i de capacitat laboral per interpretar la nova situació. La població immigrada té unes capacitats i sovint una preparació acreditada acadèmicament en el seu país. Però, com la resta d'aspectes, queda molt condicionada per totes les limitacions que configuren la immigració. Priva més el caràcter d'immigrada, que les competències i habilitats posseïdes. Per aquesta raó no poden ser fàcilment utilitzades per ajudar i contribuir a trobar elements de comprensió de les transformacions culturals que estan vivint. Davant d'aquests dilemes algunes persones immigrades opten per encarar el futur prescindint o oblidant el passat, gairebé dissimulant la seva procedència en un procés de "superintegració" assimilacionista. És una sortida al xoc cultural, minoritària, present més aviat a la segona generació, que no sembla resoldre bé les contradiccions en què es troba.

Normalment, parlem sempre dels nostres **estereotips** respecte al col·lectiu immigrat. Els tenim, sens dubte, sobretot de gent del Magrib, alimentats per les relacions històriques que hi ha hagut, per l'educació escolar, per les bromes diàries i els comentaris, per les relacions turístiques superficials i, atesa la proximitat, per una possible convivència en la zona, vivint o treballant. Sovint, tots plegats, ens encarreguem prou d'alimentar-los i generalitzar-los: gent endarrerida, poc treballadora, poc cultivada, l'administració i la policia corrupta; fins i tot en qüestions anecdòtiques: la conducció caòtica... Els estereotips s'alimenten i es passen d'una persona a una altra, d'un grup a un altre sense contrast amb la realitat o malgrat que el contrast amb la realitat fonamenti postures contràries.

Autòctons i nouvinguts, generem resistències importants al canvi, a la idea de construir una ciutat comuna que no serà ni la que vam conèixer ahir ni la que coneixem avui.

D'aquesta manera es creen sectors de població que no es troben entre si: autòctons i immigrants. Tots plegats hem estat educats per viure en una societat amb unes formes culturals i històriques que imaginem ancestrals i que projectem com a perdurables: "són aquestes formes, han de continuar sent aquestes i en la mesura que ho siguin són vàlides". Tots plegats, autòctons i nouvinguts, generem resistències importants al canvi, a la idea de construir una ciutat comuna que no serà necessàriament ni la ciutat que vam conèixer ahir ni la que coneixem avui. **La ciutat de demà serà diferent** Un espai amb aportacions inèdites. Un projecte diferent fruit de les aportacions del passat de tots transmutades per les propostes noves. Aquesta idea té poca receptivitat, en general, però és un aspecte bàsic del discurs intercultural i de l'acció educativa.

A Catalunya la idea de societat comuna amb persones de cultures diferents hauria de ser fàcilment acceptada per l'experiència de l'aportació peninsular i, no obstant això, la pràctica de la interculturalitat troba oposició fins i tot en persones d'ascendència cultural –diguem-ne– no "identitària" catalana. En el fons reflecteix el fet que la societat no ha resolt correctament el tema del mestissatge social de les darreres dècades. Gairebé no es troben a Catalunya manifestacions externes de la presència d'altres elements culturals que no siguin els identitaris catalans publicitats. Això significa una dificultat afegida perquè, quan ara, per les noves sensibilitats davant la immigració estrangera, es valora la seva aportació, pot aparèixer entre l'onada immigratòria anterior el greuge comparatiu: "ara es valoren les noves contribucions culturals quan les nostres no s'han valorat mai".

La recomposició dels espais de l'home i de la dona serà un dels dilemes culturals fonamentals.

Un altre aspecte important és el **xoc cultural intrafamiliar**, amb dos elements claus: el generacional i el cultural. La recomposició dels espais de l'home i de la dona, per exemple, serà un dels dilemes culturals fonamentals que, com altres situacions per l'estil, es plantegen en unes persones que, a més a més, com s'ha vist, tenen pocs suports que els ajudin a anar reflexionant sobre els canvis i les crisis d'identitat que la nova situació els està provocant. Des del punt de vista educatiu la qüestió és trobar la forma de donar eines per a la reflexió autònoma amb suficients informacions i reforços interpretatius.

A més, com que la població immigrada es veu forçada a **viure en llocs degradats**, sovint acompanyats de fama de perillosos o de mal viure, ha heretat la fama del lloc i els estereotips del col·lectiu que hi viu, que, per la seva banda, intenta traslladar al nouvingut la reputació que a ell li van posar quan va arribar, reforçant aquest cercle viciós dels clixés preestablerts. Els sectors que han aconseguit marxar d'aquests barris reafirmen la mala fama, ja que expliquen i justifiquen el seu canvi d'aires per la degradació creixent que va forçar la seva decisió. Com a conseqüència, la població immigrada que ho havia abandonat tot al seu país, perquè buscava altres llocs de més qualitat de vida, es troba amb una realitat desfavorable i hostil, un cert pou psicosocial.

Aspectes psicosocials i reaccions de la població autòctona

Perquè tot això que són dificultats col·lectives i problemes socials **s'interioritza de forma individual** i deriva en una sèrie de conflictes personals. Bàsicament en dos d'importants: l'escissió en la pròpia identitat i la dificultat per assolir l'autoestima i l'harmonia interior. La situació d'immigració comporta sempre una escissió en la pròpia identitat, la necessitat de canviar personalment per adaptar-se a una nova situació i a una nova cultura i forma de viure. En la societat d'acollida, aquesta escissió pot ser viscuda de forma social, impersonal, però per a la persona immigrada, es tracta d'un conflicte personal, íntim, profund. La sensació de no ser d'enlloc, ni d'allà ni d'aquí, rebutjat allà i aquí, estrany arreu; rara vegada és viscuda com una suma i un enriquiment. Sovint, com una pèrdua i un fracàs. Entre el manteniment de les essències identitàries d'origen i l'assimilació dura a la societat d'arribada, els conflictes són quotidians i durs. Aquest conflicte, com passa entre els autòctons, pot ser viscut amb diversos graus personals d'iniciativa, voluntat d'integració o conformitat passiva, però sempre requereix un esforç personal i positiu per resoldre'l. L'escissió provocada per la immigració és més dura en el cas de les dones, especialment d'aquelles que no tenen accés al treball i a la independència personal, o bé que es veuen limitades a treballs molt degradats. Això requereix d'elles un esforç suplementari i la recerca de vies originals de participació i integració.

A l'escissió de la pròpia identitat acompanya la dificultat per assolir l'autoestima i l'harmonia interior. Per aconseguir-les

Les dificultats col·lectives i els problemes socials s'interioritzen de forma individual i deriven en conflictes personals: l'escissió en la pròpia identitat i la dificultat per assolir l'autoestima i l'harmonia interior.

La ignorància de les dificultats associades a l'emigració fa que, sovint, la població autòctona vegi les persones immigrades com a minusvàlides i s'hi adrecin amb un paternalisme que pot provocar reaccions de submissió i regressió.

caldria interpretar el que està passant per poder reconstruir un nou equilibri intern. Però molts dels referents concrets que ajudarien a processar la nova situació en un país estrany són allà, en el seu país, no són aquí. En aquesta situació, refer l'autoestima i l'harmonia es fa difícil, a vegades impossible. Però és evident que una persona sense aquesta plataforma emocional té reaccions dissonants respecte als altres grups humans amb els quals es relaciona o respecte als veïns i veïnes. Les relacions socials poden esdevenir reaccions de menyspreu o de defensa, realimentant els estereotips previs existents en els dos col·lectius que han entrat en contacte. Aquestes discordances poden agreujar-se a l'adolescència i la joventut provocant més dificultats per mantenir la cohesió familiar, sovint únic lloc de referència.

La ignorància o la minusvaloració de les dificultats associades a l'emigració fan que, sovint, la població autòctona vegi les persones immigrades com a minusvàlides i s'hi adrecin amb un paternalisme que pot provocar reaccions de submissió i regressió. Es fomenten llavors **actituds assistencialistes**, des dels serveis socials, sanitaris i educatius, que generen a continuació hàbits d'explotació de la caritat, en lloc de reclamar uns drets com a ciutadans o ciutadanes. S'ajuda a les persones immigrades, però sense posar les bases per superar les causes de la desigualtat i la marginalitat. Cal insistir que l'assistencialisme no solament es refereix a la voluntat de les persones de fer-ne o de ser-ho, sinó als procediments i a les formes de portar a terme els ajuts.

Però també apareixen les **postures assimilacionistes**, a les escoles, a la sanitat, entre els sectors professionals. És a dir, intentar que tots siguem culturalment iguals per evitar-nos problemes. Aquestes postures van creant hàbits de conducta en els sectors professionals, en els col·lectius immigrants i en la població en general amb algunes expressions prou simptomàtiques. Per exemple, evitar que facin manifestacions de la seva diversitat cultural a la vida quotidiana reservant-les a un dia especial a l'estil de la desfilada llatinoamericana de Nova York el 12 d'octubre, o plantejant campanyes i actes que tenen per lema "conèixer els altres", quan del que es tracta és de "conèixer-nos tots".

L'assimilacionisme pretén simplificar la realitat multicultural. En comptes de com gestionar, com afrontar el conflicte entre les cultures presents, es mira més aviat d'esmortir-lo, tant des de l'àmbit polític com des de l'àmbit social. És a dir,

La tendència present és en general evitar l'aparició del conflicte. Si en l'àmbit polític aquesta postura pot ser un error, en l'àmbit educatiu contradiu la pròpia essència de l'educació.

que quedi esvaït, diluït. Per exemple, traslladar els nens i les nenes d'una escola perquè no generin conflicte, evitar donar a la població immigrada certes ajudes perquè això no es pugui interpretar en clau comparativa, etc. Si es planteja com encarar el conflicte, caldria buscar espais en què es pogués desenvolupar. Espais que de normal no serien agradables. La tendència present, tanmateix, és en general l'assenyalada, **evitar l'aparició del conflicte**. Per tant, evitar l'evolució del propi conflicte. La qual cosa, a la llarga, el que evita és la seva solució. Com si la pretensió fos eliminar l'altre amb morfina. Però com que l'altre –l'altre som tots– no s'elimina sinó que s'adorm, quan es desperta no té mecanismes, no ha elaborat instruments per participar en la seva transformació, i explota. Ningú no ha elaborat mecanismes de transformació, perquè tots s'han acontentat en desviar la problemàtica cap a un carreró sense sortida: evitar el conflicte que és ineludible. Si en l'àmbit polític aquesta postura pot ser un error, en l'àmbit educatiu contradiu la pròpia essència de l'educació, que consisteix en donar eines interpretatives per poder encarar els conflictes i transformar la realitat.

Entre els sectors socials autòctons que volen fer una aportació positiva a la temàtica de la immigració i que representen una força considerable, cada grup tendeix a un **excessiu protagonisme**, a crear l'espai propi, limitant o dificultant l'espai de l'altre. Hi ha poca elaboració conjunta, excessiva parcel·lació, poca col·laboració. És un tema que demanaria un debat seriós des d'una perspectiva global en els diferents àmbits: àmbit sindical, associatiu, general, educatiu, legal, laboral, etc., per tal de configurar realment una resposta conjunta i efectiva. En qualsevol cas, la mala resolució de les dificultats entre grups representa socialment i políticament una resta, per comptes de la suma necessària, desunió i desagregació, precisament quan el que cal és cohesionar voluntats i actituds.

Un apunt final, les associacions solidàries amb la immigració haurien de vetllar perquè la població immigrada tingués el màxim de protagonisme possible en els seus òrgans de decisió i representació. Massa sovint estan presidides i gestionades per persones autòctones, mentre a la població immigrada se li reserva papers secundaris o el de simples associats.

Aquest treball vol representar un exemple entre molts d'altres de la postura que confia en les capacitats de la societat per avançar i superar de forma positiva els seus dilemes.

La situació descrita podria semblar excessivament negativa i sense sortida. Subratllar els aspectes crítics és una forma d'analitzar la realitat per posar en relleu el camí que queda per recórrer i els obstacles a superar. La història recent i la passada indiquen que ja hi ha moltes experiències que se situen en la construcció del permanent mestissatge i en l'intent de resolució dels conflictes sense negar-los, ni negar la realitat. Mentre que altres situacions conflictives, d'enfrontaments ciutadans molt greus, haurien de servir per convèncer-nos plegats que l'ordre públic, o molt millor la convivència, no pot assentar-se, no pot fonamentar-se mai sobre la injustícia i el desordre social. Aquest treball vol representar un exemple entre molts d'altres de la postura que confia en les capacitats de la societat per avançar i superar de forma positiva els seus dilemes, però té en compte la possibilitat permanent de retrocedir si no s'actua, si simplement es deixa passar el temps.

3. EL MARC GLOBAL DE LA “FORMACIÓ I EDUCACIÓ DE PERSONES ADULTES”

No s'ha de reduir el concepte de formació de persones adultes a la formació bàsica.

Seguint els criteris acceptats internacionalment i, en concret, a partir de les definicions de la UNESCO, recollits a la Llei de Formació d'Adults de Catalunya, no s'ha de reduir el concepte de formació de persones adultes a la formació bàsica de persones adultes i menys encara a la formació que condueix a les titulacions bàsiques. La formació en relació al món laboral tant per a aturats com per a ocupats o l'anomenada formació permanent o continuada dirigida als professionals ha anat creixent en importància en aquests darrers anys. Pot mesurar-se quantitativament aquesta importància relativa que la societat i l'Administració li atorga a partir del volum pressupostari que li dedica en les polítiques actives contra l'atur, i en la formació continuada a través del FORCEM. Per una altra banda, la formació cultural en forma de cursos, tallers, cursets i diverses actuacions organitzades té una importància sempre difícil de mesurar, però fàcil d'intuir.

Característiques pròpies de la formació de persones adultes

La formació de persones adultes té algunes característiques que la fan difícilment assimilable a altres sectors educatius.

Les persones adultes fem les nostres opcions formatives amb caràcter funcional i personal.

La formació de persones adultes té algunes característiques que la fan difícilment assimilable a altres sectors educatius especialment des del punt de vista organitzatiu, i la fan específica des de criteris psicopedagògics. Veiem alguns dels aspectes diferenciadors. La formació de persones adultes **no és obligatòria** pels subjectes adults. Les persones adultes fem les nostres opcions formatives amb caràcter funcional i personal: en funció de les nostres expectatives concretes (laborals, afeccions, recerca de sortides personals, aspiracions culturals, necessitat de les contraprestacions econòmiques com les de la renda mínima d'inserció o les prestacions per atur, etc.). La presència de mecanismes coercitius davant de certes accions formatives, no implica per a la persona adulta una exigència legal en sentit estricte, com passa en l'educació obligatòria. Per tant, en darrer terme, l'èxit de participació dependrà d'una equació, al menys amb dues variables: per una banda de l'adequació de la formació impartida a les expectatives i a les necessitats reals o induïdes per la societat i, per una altra, de les interrelacions personals, de l'ambient gratificant que pugui establir-se en els processos educatius. L'impacte de les comunitats i grups humans que conformen la nostra vida adulta, indiferent, favorable o contrari a la formació en general, propici o hostil a un tipus de formació determinada, tenen una importància decisiva a l'hora d'inhibir o prendre opcions formatives per part de la persona adulta, estimular-les i mantenir-les.

Una de les dedicacions primeres del nen o de la nena és anar a l'escola. El *rol social* de la persona adulta, en canvi, les seves preocupacions primordials, són guanyar-se la vida o la paternitat (amb totes les mutacions actuals del concepte) o la preocupació per la gent gran amb la qual viu, o trobar feina si està aturat, etc. Rols socials que s'anteposen al d'"estudiant" en el cas que hagi iniciat un procés educatiu. En conseqüència, si perd la feina o li canvien l'horari, si un fill se li posa malalt, o es canvia de pis abandonarà el procés formatiu. Per tant, a diferència de l'etapa infantil, els processos formatius a l'edat adulta estan molt més subjectes a una bona adequació de l'oferta i la demanda, a una oferta que ompli les expectatives *immediates*, funcional, i adaptada a les necessitats concretes.

Les institucions públiques tenen la responsabilitat de potenciar, estimular i facilitar la participació dels ciutadans i ciutadanes adultes en accions formatives.

Les institucions públiques, per la seva banda, com a gestores del bé comú, tenen la responsabilitat de potenciar, estimular i facilitar la participació dels ciutadans i ciutadanes adultes en accions formatives. La Constitució i l'Estatut, i posteriorment la Llei 3/1991 de Formació d'Adults de Catalunya, seguint la Declaració Universal dels Drets Humans, afirmen taxativament que "els poders públics garanteixen el dret de tothom a l'educació" (Constitució, art. 27.5), o "essent la formació un procés inacabat per a tota persona, ha d'ésser atesa i promoguda adequadament pels poders públics" (Llei 3/1991), o "la millor manera de promoure i garantir el dret a la igualtat és per mitjà de la formació permanent, entesa com el procés educatiu que ha d'acompanyar la persona al llarg de tota la seva vida" (Llei 3/1991). Aquesta al·lusió de la llei al dret a la igualtat no fa més que concretar a la formació permanent el principi d'igualtat social promulgat a la Constitució (art. 9.2) i que en el si de la formació de persones adultes significa prioritzar les formacions socialment, culturalment i laboralment bàsiques.

Tot i aquestes declaracions programàtiques ben clares, com que no existeix a l'educació i formació de persones adultes el mateix consens social i el desplegament legal que tradicionalment ha conformat el sistema educatiu, les institucions públiques actuen en aquest sector per les influències directes de les pressions socials (empresarials, populars, sindicals, ideològiques, polítiques, de prestigi, etc.), poc concretes en normes de caràcter imperatiu.

La formació laboral dels sectors majoritaris de la població requereix uns coneixements previs bàsics.

Una altra característica és **la divisió en àmbits** i aspectes de la formació de persones adultes: formació bàsica, per al món laboral, per al lleure i la cultura i per a la participació ciutadana i el desenvolupament comunitari. Aquesta divisió té una traducció en què cada àmbit s'aborda administrativament des de diferents departaments de la Generalitat o àrees municipals. Més encara, les competències dels àmbits ocupacional i de formació bàsica són atribuïdes a la Generalitat, les de l'àmbit cultural fonamentalment als municipis i les de la participació ciutadana a totes les administracions o, el que generalment és equivalent, a cap. Tanmateix, aquesta divisió no hauria d'esdevenir, com passa, en compartiments estancs. Els àmbits estan entrecreuats. Sovint la formació bàsica té una motivació laboral. La formació laboral dels sectors majoritaris de la població requereix uns coneixements previs bàsics. Aquests dos o aspectes d'elles

poden considerar-se formació cultural i, en alguns casos, promouen la participació ciutadana. I la pròpia participació ciutadana pot entendre's com a formació cultural i un ingredient necessari de la formació bàsica i dels altres àmbits formatius. La divisió de competències en departaments i institucions públiques diferents pot ser convenient per assegurar la incidència en tots els àmbits, però és nefasta quan les competències esdevenen territoris "fisiològicament" marcats en els quals qualsevol ingerència és considerada intromissió non grata.

La coordinació real entre departaments i institucions públiques és pràcticament inexistent i l'absurd sovint impera.

Com a fruit d'aquesta situació, la coordinació real és pràcticament inexistent i l'absurd sovint impera. Per exemple, el Departament de Treball per no trepitjar el camp acotat del Departament de Benestar Social dissimula amb circumloquis que moltes de les seves actuacions específiques amb immigrants tenen necessàriament aspectes de formació bàsica; els centres de formació d'adults del Departament de Benestar Social no poden realitzar projectes de formació ocupacional amb immigrants, finançats o cofinançats pel Departament de Treball i el Fons Social Europeu, si no és a través d'associacions intermitges; els ajuntaments de forma genèrica no entenen com a cultura la formació bàsica i, per tant, no s'hi senten responsables, però, en canvi, poden donar suport a un programa d'alfabetització a immigrants, etc. Les experiències de col·laboració com, per exemple, la d'adequar i facilitar el canvi dels permisos de conduir a les persones immigrades, són excepcionals.

Una tercera característica és la **quantitat d'institucions, entitats, grups socials que actuen** en la formació de persones adultes amb diferents criteris, objectius i interessos: gairebé tots els departaments de la Generalitat, els ajuntaments, les diputacions, les universitats, les fundacions, les entitats, els centres privats, les acadèmies, les associacions, les ONG, els gremis, les empreses, etc. Aquest conjunt d'agents fa difícil plantejar anàlisis de conjunt, però cal tenir en compte la seva presència i les seves interaccions.

Les respostes formatives amb població adulta immigrada van ser iniciades per grups d'iniciativa social.

Les respostes formatives a població adulta immigrada **van ser iniciades per grups d'iniciativa social**, molts dels quals han continuat la seva tasca formativa, innovant les seves propostes des del punt de vista social i metodològic i creant nous materials específics. Per això, cal ser prudents i crítics alhora d'abordar la dicotomia entre actuacions públiques i privades, valorades les primeres com a positives o

Cal trobar noves fórmules de relació que no serveixin ni per inhibir les responsabilitats de l'administració pública, ni relegar la participació ciutadana en el control i la construcció de la societat.

senyal d'una situació socialment madura i les segones com a provisionals o simplement negatives. O al contrari. Valordes les primeres com necessàriament burocratitzades i les segones adaptades a les necessitats educatives dels que hi participen. Cal superar aquesta dicotomia històrica i trobar noves fórmules de relació que no serveixin ni per inhibir les responsabilitats de l'administració pública, ni relegar la participació ciutadana en el control i la construcció de la societat. Públic i privat són categories jurídiques, polítiques o d'estructura de gestió, no professionals, morals o ètiques.

En aquest sentit, el **criteri de valor fonamental per a les accions formatives** serà el seu caràcter positiu o negatiu en relació a la població immigrada o en relació al col·lectiu al qual van dirigides. Són tendencialment positives aquelles actuacions:

- de qualitat,
- que tenen com a objectiu fonamental donar resposta a les necessitats del col·lectiu al qual van destinades,
- que admeten i fomenten la participació del públic participant/estudiant en la programació i l'organització,
- que són gratuïtes quan els seus continguts són socialment bàsics,
- que no suposen cap mena de discriminació prèvia i
- que promouen la participació en l'entorn social per transformar-lo.

Són tendencialment negatives les de poca qualitat, les que fomenten estructures no democràtiques o autoritàries i les que tenen com a únics eixos estructuradors els interessos corporatius, els mercantils o/i els programes preestablerts que no revisen permanentment la seva adequació.

Els interessos econòmics que prevalen sobre els de política social en aquest començament de mil·lenni han inhibit les administracions respecte a l'exercici de les seves responsabilitats en aquest camp fonamental per al desenvolupament de les persones i per a la convivència. O, si més no, han actuat a remolc dels fets consumats. El necessari binomi d'actuació dialèctica, societat civil / administracions públiques, resta desequilibrat en la formació de la població adulta immigrada.

Apunts sobre els ens locals i l'educació de persones adultes

Els ens locals haurien d'esdevenir eix vertebrador i punt de referència dels plans locals de formació d'adults.

Només les inèrcies teòriques i pràctiques poden explicar les postures que no veuen la formació de persones adultes com un tot i esqueixen la formació bàsica, per assimilar-la a les pautes organitzatives d'ensenyament.

La presència d'agents tan diversos, públics i privats, ha fet que la formació de persones adultes present en un territori sigui un **puzzle desencaixat** d'actuacions formatives, constituïdes sovint en regnes independents que s'ignoren mútuament o es solapen, quan no s'enfronten per un mercat suposadament limitat. Caldria que la seva presència en el territori tingués punts de referència i ancoratges vertebradors amb els plans integrals de formació de persones adultes, d'abast local, comarcal o de districte a les grans ciutats, que s'haurien de relacionar i alimentar amb les expectatives formatives que revelen els plans integrals de salut, de promoció econòmica, participació ciutadana, joventut, etc. **Els ens locals** haurien d'esdevenir eix vertebrador i punt de referència d'aquests plans locals de formació d'adults i haurien de reivindicar un paper més actiu en l'articulació de la formació de la població adulta present al seu territori.

Això suposa i exigeix **col·laboracions Generalitat-Ens Locals**, que ve dificultada unes vegades per les mentalitats centralistes atrinxerades a la Generalitat, altres per les resistències a una relació fluïda interinstitucional i sovint per la manca de comprensió de les funcions dinamitzadores de la formació de persones adultes a la societat actual.

Aquestes tres característiques assenyalades: no obligatorietat de rebre formació per part del subjecte adult, existència d'àmbits interrelacionats i actuació lliure de nombroses institucions i entitats, característiques que són comunes a tota la formació realitzada amb persones adultes, la fan difícilment assimilable a les estructures organitzatives de l'ensenyament obligatori o postobligatori regulat per la LOGSE. Només les inèrcies teòriques –la por a repensar de nou– i pràctiques –la por a innovar– poden explicar les postures que no veuen la formació de persones adultes com un tot i esqueixen una part, la formació bàsica, per assimilar-la a les pautes organitzatives d'ensenyament. La formació de persones adultes, tanmateix, pertany al tronc de l'educació socialment organitzada i, en aquest sentit, beu de la saba de les teories educatives i les alimenta des de la seva praxi, però ha de constituir-se organitzativament com una branca amb autonomia pròpia, amb relació fluïda entre els diferents àmbits, laboral, cultural, bàsic i de participació ciutadana.

Les demandes de formació de les persones immigrades adultes està ajudant a aflorar moltes de les contradiccions prèviament existents i no resoltes.

La societat de la informació i la importància creixent del coneixement en la societat, el procés accelerat de canvis, la renovació constant de les tecnologies, la longevitat de la vida a les societats occidentals, l'increment dels corrents migratoris, la reducció global del temps de treball remunerat, la injusta precarietat del treball i l'atur estructural entre d'altres, donen nova importància a la formació permanent, al llarg de tota la vida i, en conseqüència, a la formació de persones adultes. L'evidència que ja no hi ha "un temps per estudiar i un temps per treballar", que el temps tendeix a un continuu formatiu atesa la caducitat apressada dels coneixements, encara no ha obtingut les repercussions curriculars i metodològiques esperades a l'educació inicial, però sí ha donat rellevància a dos aspectes: a) **la importància de la formació en l'etapa adulta** per poder seguir els canvis continuats de la societat i per mantenir i incrementar la seguretat personal, que aporta la confiança en la pròpia capacitat d'interpretació dels canvis, i b) que l'absència de formació i de les acreditacions socials corresponents (de forma especial, l'absència de títols acadèmics) és un dels eixos al voltant del qual s'estan conformant **les noves desigualtats socials**. La formació de persones adultes ha d'esdevenir un element afavoridor de la mobilitat social ascendent de tendència igualatòria i, a la vegada, de forma imbricada, ha d'educar en la cooperació de manera que la majoria de la població tingui eines per incrementar la seva participació col·lectiva en els àmbits de decisió de la producció i de fruïció dels béns de la comunitat.

En tots aquests aspectes assenyalats les demandes de formació de les persones immigrades adultes està ajudant a aflorar –com dèiem a la introducció– moltes de les contradiccions prèviament existents i no resoltes. Per això, el que proposarem per a la formació d'immigrants és vàlid en la majoria dels casos per a la formació de la població adulta autòctona. Dit d'una altra manera, si quan fem propostes per a immigrants canviem el subjecte immigrants per població adulta la gran majoria de propostes continuen sent totalment vàlides.

Propostes genèriques en relació a la població adulta immigrada

Totes les poblacions que acullen nuclis d'immigració haurien de disposar d'un **servei públic d'acolliment** que els orien-

Totes les poblacions que acullen nuclis d'immigració haurien de disposar d'un servei públic d'acolliment.

Caldria que a totes les localitats hi hagués una oferta d'ensenyament de les dues llengües amb una dedicació horària suficient, amb un professorat especialitzat en d'ensenyament del català i castellà com a llengües estrangeres en el context migratori.

tés i els ajudés, entre d'altres, en la resolució dels tràmits legals, serveis de salut, lloguer o compra d'habitatge, demandes de serveis bancaris, tramitació del carnet de conduir i formació específica present a la localitat. En relació a aquest últim aspecte, cal valorar que la primera eina per a la socialització de la població immigrada és l'aprenentatge de les dues llengües oficials a Catalunya. Això requereix un esforç sistemàtic i de gran abast a tots els nivells i no solament a l'ensenyament infantil ordinari. Caldria que a totes les localitats hi hagués una **oferta d'ensenyament de les dues llengües** per a població adulta, que es posés a disposició immediata de tots els que hi arribessin de bell nou, amb una dedicació horària suficient, amb un professorat especialitzat en l'ensenyament del català i del castellà com a llengües estrangeres en el context migratori, materials específics d'ensenyament i aprenentatge, recursos didàctics (laboratoris d'idiomes, audiovisuals, mitjans informàtics, etc.).

S'haurien de preveure també espais específics per a l'educació de **les dones adultes immigrades** des del moment de l'arribada. A part de la necessitat comuna d'ensenyament de les llengües d'aquí, sovint requereixen formació específica per a l'ús del sistema sanitari, per descobrir els productes i els serveis de puericultura, per conèixer l'organització del sistema i dels serveis escolars, etc. També, per a la promoció específica de llocs de treball, formes d'oci compartides, etc.

En el llindar de la formació de persones adultes, caldrà dissenyar una **oferta formativa per al sector adolescent** acabat d'arribar o que no ha superat acadèmicament l'ensenyament obligatori. En aquests casos, la formació i la pròpia formació bàsica han d'orientar-se clarament cap a la formació i qualificació professional, bé sigui a través de la possibilitat de continuació en el sistema educatiu (proves d'accés als cicles formatius) o a través dels cursos de formació ocupacional. Els programes de garantia social són un altre recurs per als joves que surten del sistema escolar sense titulació. Però en moltes àrees geogràfiques són irrellevants o desconeguts a la pràctica i tenen el perill de convertir-se en guetos d'entreteniment i exclusió. S'han de fomentar programes amb la durada que sigui necessària, amb professorat estable i amb les infraestructures necessàries racionalitzant els recursos públics. Finalment, caldrà exigir a les ad-

ministracions que arbitrin mesures i serveis específics per als adolescents/ joves “sense papers” i sense sostre, en la línia d’una inserció social respectuosa amb la seva cultura d’origen.

Tots els projectes i programes formatius haurien de partir del reconeixement de la diversitat.

Tots els projectes i programes formatius haurien de partir del **reconeixement de la diversitat**, entenent que l’educació actua en un doble sentit: ofereix codis comuns a tots perquè puguem viure en la mateixa comunitat i alhora estimula l’elaboració del coneixement i potencia les competències individuals que permeten a tothom seguir treballant per a la construcció i la transformació de la societat, producte de la diversitat.

Els projectes i programes formatius dirigits a les persones immigrades haurien de partir del **coneixement de les seves necessitats i expectatives** educatives per poder donar-los la resposta adequada. En la seva elaboració haurien de participar al màxim possible els propis interessats i les seves associacions, ja que serà més fàcil ajustar oferta i demanda i consensuar els diversos criteris existents sobre les necessitats reals i les respostes formatives vàlides. Les propostes i els programes preestablerts haurien de ser només un element més del diàleg i de les aportacions prèvies, no la norma a seguir sense discussió.

De forma genèrica es pot afirmar que les necessitats dels col·lectius immigrants són: aconseguir eines per a la socialització, l’autonomia i l’equilibri personal en el nou àmbit relacional i aconseguir les competències laborals.

De forma genèrica es pot afirmar que les **necessitats dels col·lectius immigrants** (que excepte el desconeixement del marc social i cultural coincideixen amb les de les persones autòctones) són:

-aconseguir eines per a la socialització, l’autonomia i l’equilibri personal en el nou àmbit relacional i comunicatiu en què es troben, de manera que puguin complir amb els deures que se’n deriven i defensar els corresponents drets. Educativament s’ha d’insistir en els aspectes de la vida quotidiana que poden ser incomprensibles per a ells, en els costums i en totes aquelles convencions socials que conformen la vida diària;

-aconseguir les competències laborals d’acord amb les pròpies possibilitats i necessitats.

No es poden abstenir les accions formatives de la tessitura concreta en què es troben les persones o el col·lectiu immigrant que hi participa: en relació a la documentació legal, treball, xoc cultural, habitatge, etc. Per això, caldrà que **l’acció formativa sigui molt sensible** a aquestes circumstàncies i

L'acció formativa ha d'estar penetrada per la idea de l'emigració com a dret de les persones.

Caldria establir un programa interdepartamental real i efectiu. De forma especial en les relacions entre formació ocupacional i formació bàsica.

pugui assumir o orientar les persones o grups, a centres o especialistes que dominin aquestes problemàtiques. L'acció formativa ha d'estar penetrada per la idea de l'emigració com a dret de les persones i ha de fer-se ressò dels moviments socials que lluiten per a la igualtat de drets i d'oportunitats de les persones immigrades.

El **programa interdepartamental de formació d'adults** de la Generalitat, establert de forma positiva per la Llei de Formació d'Adults, pràcticament ha esdevingut una juxtaposició o un mosaic de les actuacions formatives dels diferents departaments implicats. En l'actualitat està més abocat al discurs que a la interacció positiva. Caldria, per tant, establir un programa interdepartamental real i efectiu. De forma especial en les relacions entre formació ocupacional i formació bàsica i, en concret, pel que té a veure amb aquest document, en relació a les persones adultes immigrades. A més, caldria una relació operativa entre la Comissió Interdepartamental de Formació d'Adults i la Comissió Interdepartamental d'Immigració, és a dir, entre un marc concret d'actuació, l'educatiu adult, i el marc global que representa la declaració de la Comissió Interdepartamental d'Immigració.

Els ens locals i les seves organitzacions, salvades les excepcions, haurien de superar la postura de no ingerència o d'ingerència de baixa intensitat i qualitat en el tema de formació de persones adultes:

- establir **plans integrals específics**; preveure i projectar l'aspecte formatiu en els altres plans integrals (els plans de promoció econòmica o de promoció ciutadana, de gestió cultural, de salut, etc.), abordant en tots els casos les necessitats de la població immigrada;

- discutir el paper que assigna als ens locals el Departament de Treball en la formació ocupacional, és a dir, com a centres col·laboradors pràcticament assimilats a qualsevol altre centre col·laborador privat;

- discutir que el Departament de Benestar Social ignori/negui la possibilitat de convenir la formació bàsica amb els ens locals més enllà de les minses subvencions atorgades als ajuntaments menors de 20.000 habitants;

- intervenir en la formació bàsica present al seu territori i relacionar les persones que hi participen amb els programes culturals que es promouen al municipi;

- fomentar les expressions culturals dels immigrants i la seva

Els projectes educatius de ciutat poden ser una bona eina, sempre i quan contemplin l'educació des de la perspectiva permanent, al llarg de tota la vida.

participació als programes formatius del municipi, com a nous espais de cohesió i interrelació social que no pivoten al voltant dels orígens.

Els **projectes educatius de ciutat** poden ser una bona eina, sempre i quan contemplin l'educació des de la perspectiva permanent, al llarg de tota la vida. És a dir, no solament des de l'educació infantil/adolescent i la institució escolar, no solament des de la pedagogia dels equipaments culturals, no solament des de la perspectiva de la població autòctona i el món empresarial, sinó també des de la diversitat, des de la perspectiva de les persones adultes i, fonamentalment, des dels sectors socioculturalment més deficitaris, immigrants inclosos quan sigui el cas. Els projectes educatius de ciutat hauran d'afavorir la possibilitat que els grups socials més allunyats dels béns culturals estàndards tinguin accés a tots els béns culturals de la ciutat. Alhora hauran de potenciar la seva creació cultural individual i col·lectiva. La ciutat s'ha de plantejar com a lloc de trobada i normalització intercultural, com a nova cavitat generadora de convivència. Però això cal planejar-ho, no surt a l'atzar.

La desigualtat sociocultural té una expressió en l'**analfabetisme funcional** en creixement a les nostres societats. Es tracta de la dificultat de les persones d'aplicar els seus coneixements alfanumèrics a les situacions quotidianes en què són imprescindibles i adaptar-los als canvis continuats de la societat. És a dir, manca de comprensió suficient de les propostes que s'expressen oralment, per escrit, o a través d'imatges, dificultats en els càlculs elementals i barreres en comunicar-se per escrit de forma entenedora. Això es veu agreujat en els col·lectius de les persones immigrades pel desconeixement de la llengua i la cultura del país. Cal afavorir, per tant, les propostes formatives de qualitat que tenen l'objectiu del domini de les llengües i cultura autòctones i la llengua i la cultura d'origen. Aquest domini s'ha d'entendre més enllà d'un domini purament tècnic, s'ha d'emmarcar en relació funcional a les necessitats concretes, ha de donar eines per a la reflexió autònoma sobre els xocs culturals intrafamiliars i intergeneracionals, amb les característiques pròpies de les persones immigrades.

Cal afavorir l'accés de les persones immigrades a les titulacions.

Tenint en compte la importància que la societat atribueix als certificats i als títols acadèmics, cal afavorir l'**accés de les persones immigrades a les titulacions** i facilitar les convalidacions dels títols expedits al seus països d'origen. Els

Cal que els “rendiments acadèmics” siguin valorats a través d’uns itineraris personalitzats i no simplement supeditats al coneixement de la llengua.

L’educació intercultural ha d’impregnar tota la formació de persones adultes, hi hagi o no hi hagi presència d’immigrants, sigui formació bàsica, ocupacional, contínua, pel lleure cultural o per a la participació ciutadana.

serveis d’Ensenyament i les universitats haurien de tenir persones o oficines especialitzades per tal de simplificar els processos de convalidacions, de manera que les persones immigrades amb estudis i titulacions poguessin aportar el seu potencial específic. S’ha de facilitar també l’obtenció de la titulació bàsica a la joventut i a les persones adultes immigrades a través de programes adaptats al seu coneixement més o menys rudimentari de la llengua. Cal que els “rendiments acadèmics” siguin valorats a través d’uns itineraris personalitzats i no simplement supeditats al coneixement de la llengua.

Normalment, quan la societat s’alarma davant els nivells deficients d’instrucció d’un país, proposa com a solució la millora o la transformació del sistema escolar. Sense desmereixen la importància de la millora de la formació inicial, cal recordar la importància d’una acció simultània en la formació de les persones adultes, ja que les estructures socials, si no s’actua en sentit contrari, tendeixen a reproduir les situacions de desigualtat cultural existents a través dels nuclis de convivència, de la transmissió pares fills, de la relació de les persones adultes, de l’entorn amb els infants, fora i dintre de l’escola. Els programes d’atenció als infants immigrants escolaritzats han d’anar acompanyats de programes específics destinats als seus pares, i als seus familiars.

I, de la mateixa manera, les accions formatives específiques dirigides a col·lectius d’adults immigrants han d’anar acompanyades d’**accions formatives dirigides als col·lectius autòctons** que transformin la mentalitat aversiva o resignada al mestissatge, per unes actituds que vegin el fenomen de forma projectivament positiva. La formació intercultural, per tant, hauria d’anar destinada també a la població autòctona i acompanyada d’una formació antiracista que introduís en l’educació reflexions i praxis d’ordre polític a favor de la igualtat de drets i d’oportunitats, la denúncia de les discriminacions, la sensibilització davant d’actuacions racistes, etc. L’educació intercultural ha d’impregnar tota la formació de persones adultes, hi hagi o no hi hagi presència d’immigrants, sigui formació bàsica, ocupacional, contínua, pel lleure cultural o per a la participació ciutadana.

Qualsevol procés d’aprenentatge adult potenciat per les administracions públiques ha de plantejar-se com a **espai plural**, compartit i sense restriccions per raó d’origen o creences, independentment de la voluntat i el dret dels propis

La gestió i la pedagogia dels conflictes socials serà un dels elements fonamentals de l'educació intercultural.

immigrats o de qualsevol col·lectiu o persona de poder tenir espais propis. Però la definició dels espais educatius com a espais comuns i plurals, no pot ser només una definició de principis. Cal accions positives que impedeixin les discriminacions de fet, per acció o omissió, i que afavoreixin les possibilitats de les persones immigrades a l'ús d'aquests espais.

Cal que les administracions públiques assegurin una resposta formativa de qualitat a les necessitats dels col·lectius immigrants, en uns casos potenciant les iniciatives socials no lucratives que treballen en una zona determinada, després de valorar conjuntament la seva actuació i, en d'altres, actuant directament. Però sempre amb criteris de resposta adequada, participació democràtica i gratuïtat. En tots els casos les administracions públiques haurien de fomentar la coordinació d'accions.

Qualsevol procés d'integració comporta un risc de generació de conflictes. **La gestió i la pedagogia dels conflictes socials** serà un dels elements fonamentals de l'educació intercultural.

Una societat desigual i en creixent desigualtat demana postures positives de resistència i de lluita per establir nous paràmetres socials i culturals. Les societats multiculturals tal com es manifesten avui són fruit de la desigualtat, la injustícia i una globalització de l'economia sense control democràtic. Els factors de desigualtat hi són presents i són una conseqüència de la societat regulada pel mercat en el seu conjunt i per les postures corporatives. Els **subjectes de resistència, de lluita i diàleg** han de ser aquelles persones i sectors de la societat que volen superar aquestes postures i troben noves fórmules d'organització. L'exigència mútua de tots els agents socials, polítics, econòmics i culturals és imprescindible. Entre aquestes agències socials les administracions públiques tenen un paper fonamental en la redistribució equitativa de la riquesa, la cultura i el benestar social. *L'exigència a les administracions com a part de l'exigència mútua és també imprescindible, però quan és queda aquí, quan no passa a les mil formes d'acció possibles, pot convertir-se en una manera de justificar els immobilismes personals.*

4. LA FORMACIÓ BÀSICA DE PERSONES ADULTES

Entre la tendència escolar i la tendència social

No hi ha hagut una transferència suficient a la formació de la població immigrada dels coneixements didàctics acumulats a les escoles d'adults.

El paradigma de l'educació i formació bàsica de persones adultes són les “**escoles d'adults**”, oficialment denominades centres de formació d'adults, fins al moment de redactar aquest escrit, depenents del Departament de Benestar Social. Però formació bàsica, especialment si ens referim al col·lectiu immigrant, es fa des de moltes institucions i entitats: iniciatives socials, sindicats, associacions d'immigrants, fundacions, ajuntaments, centres col·laboradors del Departament de Treball, centres penitenciaris, etc. Com s'ha dit, la iniciativa social entesa de forma genèrica, ha estat pionera en aquest camp (com va ser pionera de la formació bàsica en els anys setanta). En els millors casos, el seu dinamisme ha anat construint una metodologia i unes didàctiques específiques i s'ha dotat de materials progressivament més elaborats, tot i que possiblement no hi ha hagut una transferència suficient a la formació de la població immigrada dels coneixements didàctics acumulats a les escoles d'adults sobre formació bàsica i, en concret, sobre alfabetització. Per això, un dels reptes del futur serà continuar millorant les metodologies i els materials d'alfabetització, d'aprenentatge de la llengua i la cultura destinats a la població immigrada.

La institucionalització històrica de la formació bàsica ha anat subratllant cada vegada més els aspectes organitzatius “escolars”.

Força professionals de la formació bàsica de persones adultes i algunes escoles i entitats com a col·lectius han mantingut uns alts nivells de qualitat, de recerca i d'innovació, atents als canvis socials, a les noves necessitats formatives de la població adulta i a la permanent adequació de les pròpies pràctiques educatives. Però la **institucionalització històrica de la formació bàsica** ha anat subratllant cada vegada més els aspectes organitzatius “escolars”, especialment a les escoles d'adults: les plantilles són les mateixes que les de “primària” i “secundària”, els professionals pertanyen als cossos docents ordinaris, la inspecció és d'ensenyament, l'estructura directiva és la mateixa que a les escoles, la formació inicial dels educadors/es és la de mestres o llicenciats, els programes educatius adaptats, no específics, els mètodes són transmissius, el curs lectiu rígid, etc., en detriment de l'adequació a les necessitats formatives específiques de la població adulta. Contràriament al que

La gran contradicció del Departament de Benestar Social és haver fet ensenyament i, a més, amb una gestió sovint poc eficient.

s'afirma en determinats cercles socials, la gran contradicció del Departament de Benestar Social no ha estat fer assistencialisme de la formació bàsica de persones adultes, sinó haver fet ensenyament i, a més, amb una gestió sovint poc eficient.

Aquest ha estat el gran handicap de la formació bàsica de persones adultes: haver continuat les pautes organitzatives de l'ensenyament reglat d'infants i d'adolescents a les escoles d'adults, per inèrcia en els plantejaments del propi col·lectiu –amb importants excepcions–, i per debilitat i confusió operativa del Departament de Benestar, que s'ha deixat arrossegar per les seves pròpies inèrcies i les pressions socials corporatives. El pacte d'investidura entre CIU i PP de novembre de 1999, pel qual l'educació d'adults (volen dir la formació “bàsica” d'adults) és assumida pel Departament d'Ensenyament, lògicament només farà que reforçar aquestes tendències “escolars”, reduirà la formació bàsica a una “segona oportunitat” per treure's el Graduat en Educació Secundària i allunyarà un replantejament radical que adapti la formació bàsica a la societat de la informació i el coneixement.

Però podria ser d'una altra manera, si anés canviant la comprensió social i administrativa del que ha de significar la formació bàsica. Podria afavorir-se la innovació experimental organitzativa i programàtica, que quan s'ha fet, s'ha fet prescindint al marge de les instàncies oficials i que, tanmateix, és tan necessària per la manca de referents històrics. Podrien obrir-se vies a la relació amb els altres àmbits de la formació de persones adultes, seguint els criteris –més enllà de les formalitats– de la **Llei de Formació d'Adults** de Catalunya que el mateix Departament de Benestar va impulsar i que avui continua sent vàlida. A tall d'exemple, caldria superar contradiccions com la de continuar contractant per a la formació bàsica de persones adultes mestres amb formació inicial didàctica i metodològica per educar nens i nenes, i llicenciats teòricament amb formació didàctica per treballar amb adolescents. Les dues categories de professionals sense cap mena de formació específica, amb desconeixement absolut de la psicopedagogia, la metodologia i l'organització de les escoles i la formació bàsica de persones adultes. No és d'estranyar que aspectes d'aquesta subsidiaritat de la formació bàsica a l'educació reglada infantil i adolescent els trobem també en les accions formatives

L'actual Mapa de Formació Bàsica d'Adults és una bona eina de planificació, si exceptuem la ignorància arbitrària de l'oferta dels ens locals.

d'algunes de les entitats sense finalitat de lucre, especialment en qüestions metodològiques, didàctiques i programàtiques.

L'actual **Mapa de Formació Bàsica d'Adults**, resultat final de les pressions socials, teòriques i pràctiques que l'han millorat substancialment, i de la conjuntura política, és una bona eina de planificació, si exceptuem la ignorància arbitrària de l'oferta dels ens locals. Comparat amb altres processos autonòmics similars d'adaptació d'una part de la formació bàsica de persones adultes a la nova titulació del Graduat en Secundària –per exemple, l'organització de la Secundària per a adults a Andalusia, a Galícia o a bona part del fins ara territori gestionat pel Ministerio de Educación y Cultura–, es pot afirmar que és un instrument avui vàlid. Però hi ha moltes possibilitats que segueixi el mateix procés que la Llei, que, en contra de la seva lletra, la concreció agreugi encara més els aspectes organitzatius escolars i la metodologia transmissiva. Que es continuï la disrupció, l'abisme entre les proclames, innovadores i projectives, i les seves concrecions subsidiàries. Discurs, verbalment progressista, normativament conservador, en les lleis avançat, en els decrets o les instruccions restrictiu, símptoma de la debilitat de plantejaments, de la inseguretat política i de l'acceptació a la pràctica de les inèrcies acumulades en la formació bàsica per part de l'Administració i dels agents significats de la societat.

Cafè per a tots, conseqüències negatives

Tot plegat ha conduït a una **estructura organitzativa homogenia** de les escoles d'adults –amb les notables i repetides excepcions–, de manera que la formació bàsica de la Cerdanya té les mateixes instruccions de funcionament i pràcticament els mateixos programes formatius que qualsevol escola d'adults del cinturó de Barcelona, d'un poble de la Costa Brava o del delta de l'Ebre. Si una de les característiques de la formació de persones adultes és la no obligatorietat i, per tant, el caràcter funcional i operatiu que els participants d'entrada atorguen a la seva formació, una programació homogènia, prèviament dissenyada i repetida curs darrera curs, poc adequada als interessos o a les disponibilitats horàries de sectors importants de la població adulta, immigrada o no, no ajudarà l'assistència, matriculació i permanència de les persones adultes en els centres. Amb

Els darrers anys la matrícula presencial ha anat disminuint poc a poc a la majoria de les escoles d'adults que coneixem. Però hi ha necessitat de formació i interès per part de la població adulta quan l'oferta és adequada.

l'efecte negatiu induït del boca orella posterior: si la gent s'anima a assistir a un centre de formació d'adults perquè algun familiar o amic li ha comentat les seves característiques en positiu, decidirà no anar-hi si li parlen d'ensenyaments infantils, inadequats o obsolets.

De fet en els darrers anys **la matrícula presencial ha anat disminuint** poc a poc a la majoria de les escoles d'adults que coneixem. Pel contrari –insistim en les excepcions per subratllar que és possible una pràctica educativa alternativa–, en aquells centres i entitats en els quals, amb les mateixes circumstàncies externes, amb el mateix context, en la mateixa localitat o barri, s'ha fet una programació més dinàmica, més pensada en funció de les necessitats dels col·lectius participants, més flexible i amb una organització més oberta a la participació democràtica dels participants, s'ha anat incrementant la participació, demostrant que la necessitat de formació hi és i que hi ha interès per part de la població adulta quan l'oferta és adequada.

Veiem **algunes conseqüències més** de la situació que viu la formació bàsica que hem anat descrivint. La primera és que les innovacions de qualsevol tipus que s'han anat fent a les escoles d'adults o a les entitats han quedat recloses en àmbits mol reduïts, no han tingut la ressonància esperada, per la manca de difusió oficial i, també, per les dificultats històriques de coordinació que el col·lectiu de formació bàsica de persones adultes ha arrossegat. L'arrel d'aquestes dificultats ha estat la confrontació entre la tendència corporativa i la participativa o emancipatòria, amb tots els matisos, paràfrasis i coloracions que cadascú hi vulgui introduir.

Una segona conseqüència és que aquesta situació de ruptura entre el discurs genèric i la normativa concreta, entre la projecció verbal i el dia a dia, entre el model obert proclamat i l'acceptació de l'eix corporatiu com a regulador del model, aquesta situació on les paraules perden la seva veritat, afavoreixen les postures professionals més immobilistes i opaques, facilitades i encoratjades per les tendències socials de tots els pensaments “dèbils” i postmoderns.

Una conseqüència més. Els que s'allunyen d'aquelles escoles d'adults que han anat seguint les tendències organitzativament escolars i pedagògicament transmissives són, en primer lloc, els sectors adults més dinàmics. Això és greu, però socialment és més greu encara l'**allunyament**

dels sectors més necessitats d'ampliar les seves competències i coneixements:

-Persones adultes amb resistències induïdes a tornar a emprendre un procés formatiu, o amb dificultats alfanumèriques, o amb dificultats socioeconòmiques.

-Persones que a través d'un format educatiu s'atrevirien a trencar el seu anonimat i manca de relacions.

-Persones immigrades.

-Els sectors més dinàmics dels joves que no han aprovat la secundària, etc.

Però, si és veritat que certs sectors i professionals d'aquests serveis educatius no estant responent a les necessitats de formació bàsica existents, a través d'altres iniciatives s'està fent.

El paral·lelisme de l'estructura de l'ensenyament reglat d'infants i adolescents no es dona als altres àmbits formatius de la població adulta, la formació ocupacional, la formació contínua i la formació cultural, ja que per la seva pròpia història i objectius –l'ocupació, la millora professional, l'increment cultural– es plantegen com a clarament diferenciades de l'educació reglada. Però, a més d'aquest tema estructural, caldria plantejar si l'objectiu de la formació bàsica és idèntic per a infants i adolescents que per a les persones adultes, ja que **la formació bàsica inicial i la formació bàsica en edat adulta** s'han pres com a conceptes idèntics, quan són **fonamentalment anàlegs**. I és des d'aquesta analogia que han d'organitzar la resposta adequada a la formació adulta.

La formació bàsica de persones immigrades s'ha centrat en el domini de la llengua / llengües, en l'alfabetització i en el coneixement de la cultura quotidiana.

La formació bàsica de persones immigrades s'ha centrat en el domini de la llengua / llengües, en l'alfabetització i en el coneixement de la cultura quotidiana. És evident que cal una resposta apropiada. Però serà difícil donar-la des de les estructures rígides de les escoles d'adults que hem comentat. Per això, la major part de propostes que fem a continuació, pensades per a la població immigrada, són vàlides també per a la població autòctona i significarien una subversió necessària de la cristallització acadèmica i uniforme analitzada.

Per acabar, cal recordar un nou aspecte diferenciador, en aquest cas de caràcter històric; que les escoles d'adults, i per definició les entitats sense finalitat de lucre, han mantingut un grau d'autonomia suficient com per poder dur a terme

les seves propostes en la mesura que ho han considerat convenient (evidentment, amb més o menys incomprensions administratives). Aquesta autonomia de fet ha permès, com s'ha dit, que hagin estat possibles alhora experiències i alternatives transformadores amb pràctiques immobiliàries sense control. Forma part d'una contradicció més: el plantejament homogeni citat de cafè per a tots, i una possibilitat d'innovació autònoma.

La formació bàsica en relació a la població immigrada. Propostes

Caldrà que les administracions públiques facilitin als seus centres la flexibilitat d'organització i la possibilitat d'adequar els projectes educatius.

Totes les accions formatives hauran d'**adaptar-se a les necessitats del col·lectiu immigrant**. Aquesta predisposició sembla natural en les entitats sense finalitat de lucre, però també caldrà que les administracions públiques facilitin als seus centres la flexibilitat d'organització i la possibilitat d'adequar els projectes educatius, de forma que sigui possible una **heterogeneïtat efectiva dels centres** en funció de les demandes. Aquesta heterogeneïtat hauria d'estar regulada a través de mínims comuns i per l'aprovació consensuada dels projectes educatius diferents. Els horaris dels centres, els ritmes lectius i les accions formatives que es proposin hauran d'adaptar-se a les necessitats de les persones immigrades. En funció del Ramadà, de la collita de fruita, de la verema, de les temporades turístiques o dels fluxos de la construcció, els centres o alguns sectors dels centres podrien, per exemple, adaptar els seus horaris i, fins i tot, el seu període de vacances a les necessitats d'aquests col·lectius. Això exigeix per part de l'administració responsable una normativa molt flexible per als centres propis, però també un canvi de cultura laboral en la docència.

I és que les necessitats no són ni de bon tros homogènies. A tall d'exemple, esmentem les següents: en primer lloc, quan i on sigui convenient, caldrà crear o potenciar programes destinats a la **formació de dones immigrades** que, si en principi són més sensibles al canvi cultural i pateixen més el xoc cultural intrafamiliar, a mig termini revelen una major capacitat de comprensió de la nova situació, especialment en el moment que surten de casa per anar a treballar. En segon lloc, entre els **col·lectius joves** caldrà tenir en compte les possibles fractures generacionals entre joves immigrants i adults immigrants i les característiques diferenciades que mostren els joves nouvinguts i els joves de la se-

Es tracta que a través de l'ensenyament de la llengua es promogui el diàleg intercultural amb tot el que comporta.

És important la introducció de les noves tecnologies. Cal encoratjar i flexibilitzar l'obtenció dels títols bàsics a la població immigrada o la convalidació en cas que posseeixin els del seu país.

gona generació. La segona generació té un índex important de "fracàs escolar", problemes legals per accedir a la formació professional i, per tant, dificultats més grans per trobar feina. Però alhora tenen més capacitat d'anàlisi comparativa, més capacitat per confrontar les diferències socials i, si no hi veuen sortida, menys esperança davant del futur i més problemes d'identitat.

La formació bàsica a població immigrada avui es concreta en l'aprenentatge de la llengua / llengües com a segona llengua i en l'alfabetització, en el marc de la cultura quotidiana. Cal recordar de forma continuada que **l'ensenyament de la llengua comporta l'ensenyament de la cultura del país**. Que el mateix procés d'aprenentatge comporta un procés d'interiorització, de comprensió de l'entorn i de socialització. A través d'aquest procés es creen mecanismes i estratègies d'integració en aspectes "conflictius". Es tracta que a través de l'ensenyament de la llengua es promogui el diàleg intercultural amb tot el que comporta. És fonamental la **participació dels immigrants i de les seves associacions democràtiques**, quan sigui possible, en la determinació de l'objecte d'aprenentatge, de la llengua a aprendre, del ritme lectiu, horaris i creació de grups d'aprenentatge. És important la introducció de les noves tecnologies en aquests aprenentatges. Cal encoratjar i flexibilitzar l'obtenció dels títols bàsics a la població immigrada o la convalidació en cas que posseeixin els del seu país.

Comencem a tenir **materials específics** per a l'aprenentatge de la llengua / llengües per a la població immigrada. Caldria, no obstant això, continuar treballant en grups de reflexió a partir de la pràctica, per aprofundir les transferències possibles de l'acció educativa amb població adulta autòctona a la immigrada i crear nous materials a partir dels existents.

Que la manca de formació bàsica sigui un factor important de desigualtat social ens obliga a tots, en primer lloc a les diferents administracions amb responsabilitats educatives i socials, però també als sectors professionals i socials més dinàmics, a no deixar **cap demanda sense resposta** en aquest àmbit formatiu, estimulant la col·laboració de persones de l'entorn. *L'organització de la reivindicació per tal que l'Administració hi doni suport, acostuma a ser posterior a la resposta efectiva.* La manca de formació bàsica és un **factor socialment ocult**: la població autòctona intenta dissi-

Cal plantejar que els centres tinguin equips multiprofessionals i multicontractuals, amb la col·laboració voluntària de persones i organitzacions implicades.

mular les seves mancances de formació; la població immigrada a més d'aquest pot tenir altres motius d'ocultació. Pel fet de ser un factor socialment ocult en el moment que no troba resposta formativa, es dilueix i desapareix a la vista pública i, per tant, a la possible reivindicació.

Educadors i formadors han de conèixer les situacions prèvies del col·lectiu immigrant i els diversos codis culturals originaris. Per això, cal fomentar **cursos específics per a formadors i formadores**. Cal preparar també mediadors/es dels propis col·lectius immigrants com a traductors i transmissors bidireccionals dels codis respectius, com a elements facilitadors de la comunicació intercultural. Cal plantejar que els centres tinguin equips multiprofessionals i multicontractuals, amb la col·laboració voluntària de persones i organitzacions implicades.

Sembla imprescindible que, quan sigui possible, a les reflexions, creació de materials, formació de formadors i mediadors, **participin els sectors autòctons i els sectors immigrants**, els formadors i els participants, perquè la creació de la nova cultura d'educació de persones adultes es vagi fent amb l'aportació de totes les persones interessades. Per la mateixa raó, la presència percentualment important de població immigrada als centres penitenciaris aconsella també la seva participació en l'elaboració de pautes i materials adequats.

Qualsevol centre o entitat que imparteix formació bàsica, **tingui o no tingui immigrants** hauria de plantejar-se l'**educació intercultural** com un dels seus objectius importants. *No sembla legítima ni la inhibició davant d'aquest tema, ni suportar resignadament la presència immigrant.* Al contrari:

- cal una **revisió dels textos didàctics** que s'utilitzen per evitar els prejudicis i la desinformació que sovint transmeten sobre les cultures de les persones immigrades,
- la creació o adaptació de mòduls específics,
- un clima del centre obert a la multiculturalitat existent a l'entorn i a les seves manifestacions,
- unes dinàmiques que facilitin la relació entre les persones de diversos orígens culturals amb l'objectiu de compartir els aspectes culturals diversos, i una metodologia adequada als requeriments interculturals, una metodologia basada en el diàleg i la comunicació intersubjectiva.

Els cursos específics per a persones immigrades han de tenir la durada mínima suficient perquè els permeti incloure's amb capacitat de comprensió als processos ordinaris.

No es tracta que les persones immigrades ocupin un espai concret i diferenciat a l'escola, al centre de formació d'adults o a l'entitat de formació, sinó que, en tot cas, l'escola, l'entitat i el procés formatiu **han de constituir un pont** perquè aquestes persones puguin incorporar-se als cursos normals, corrents, ordinaris en què les persones adultes s'estan formant. En conseqüència, els cursos específics per a persones immigrades han de tenir la durada mínima suficient perquè els permeti incloure's amb capacitat de comprensió als processos ordinaris. Aquest és un aspecte que és vàlid per a la formació bàsica, però també per a qualsevol formació adulta.

L'Administració Autonòmica, que davant la formació bàsica de la població adulta immigrada fins ara s'ha deixat endur per la seva existència i va ser bel·ligerant en els primers temps en relació a algunes de les respostes formatives pioneres, ha d'assumir les seves responsabilitats en la creació de normatives flexibles, encoratjar les experiències considerades vàlides pels actors implicats, potenciar els grups de discussió i la formació de formadors i formadores, contractar mediadors quan calgui, afavorir l'acció de les entitats positivament significades i fomentar la coordinació d'esforços. Cal una **aportació institucional** perquè els professionals, contractats o voluntaris, es puguin preparar i adequar-se a aquesta nova presència.

5.LA FORMACIÓ PER AL MÓN LABORAL: LA FORMACIÓ OCUPACIONAL

Dintre de la formació per al món laboral, **no parlarem de la formació contínua** adreçada a la població ocupada, ja que les empreses més disposades a desenvolupar plans formatius acostumen a formar part dels sectors econòmics més dinàmics i amb més alta competitivitat, on els treballadors/es solen tenir una qualificació professional i/o formació superior. Quan la formació contínua es fa en sectors productius no tan dinàmics acostuma a estar adreçada al personal de les àrees més estratègiques de les empreses, que tornen a coincidir amb persones de qualificació mitjana o alta. Els treballadors de categories inferiors, els de contractes precaris, els de menor nivell d'instrucció acadèmica i els de menor qualificació són estadísticament els que reben

menys formació en el marc de l'empresa, si exceptuem alguns plans agrupats o programes intersectorials de formació contínua desenvolupats en aquests darrers anys. És evident que els immigrants extracomunitaris acostumen a treballar o en economies submergides o amb contractes d'alta precarietat salarial i contractual. Per això la seva participació en programes de formació contínua és mínima. Però, en canvi, sí participen en programes i cursos de formació ocupacional, encara que minoritàriament.

Valorar els processos d'avenç personal

Caldria modificar el model majoritàriament privat de la formació ocupacional, finançada amb fons públics.

Els cursos de formació ocupacional, finançats pel Departament de Treball i els Fons Europeus, són gestionats i impartits fonamentalment per "centres col·laboradors" (empreses mercantils, sindicats, associacions sense finalitat de lucre, ens locals, etc.). **Molt pocs són de gestió directa del Departament.** Caldria modificar el model majoritàriament privat de la formació ocupacional, finançada amb fons públics. S'ha de buscar un nou equilibri entre l'oferta pública i l'oferta privada aprofitant, si cal, espais i recursos dels centres de formació professional (IES) i dels centres de formació d'adults. Sobre el paper l'objectiu general o prioritari de la formació ocupacional és la qualificació de la població activa per tal de facilitar la seva inserció laboral i, també, millorar la productivitat i competitivitat de les empreses. Malgrat que el Departament de Treball formalment utilitza força indicadors en el procés d'avaluació de centres i cursos, la inserció final de les persones participants és una de les variables principals per valorar el resultat de les accions formatives, ja que aparentment és la més objectivable. En aquests darrers anys s'ha incrementat la tendència a centralitzar les decisions sobre els atorgaments de finançament als centres col·laboradors i altres aspectes de la gestió dels programes, mentre paral·lelament s'ha anat estenent la impressió d'un enfosquiment dels processos valoratius. De tal forma, que actualment els agents que participen de la gestió de la formació ocupacional, des dels tècnics de l'Administració consultats fins als responsables dels centres, tenen la sensació que desconeixen, en rigor, els criteris reals de programació i d'assignació de les subvencions. Creuen que s'ha reduït la transparència necessària a tot procés públic.

És evident que la capacitat de negociació de cursos i accions formatives d'un ajuntament important, d'una gran em-

presa, de la patronal, d'un sindicat majoritari o d'una xarxa considerable d'acadèmies no és la mateixa que la d'un ajuntament o una empresa petita, la d'una associació o entitat incipient. En els primers casos l'adjudicació de cursos va precedida d'una negociació prèvia directa, on poden primar altres criteris que els estrictament ocupacionals. En el cas d'entitats o associacions petites que concorren sense altres armes en el mercat dels cursos ocupacionals (les principals proveïdores de cursos de formació ocupacional per a immigrants, si exceptuem els sindicats), en l'enorme camp del minifundi dels centres col·laboradors, la quantitat d'inserció anterior, més que la seva qualitat, passa a ser un dels criteris determinants per a l'adjudicació futura de cursos. O al menys aquesta és la percepció generalitzada. D'aquí que el disseny de l'acció, el perfil dels participants, la realització del programa formatiu i la pròpia avaluació vinguin sensiblement marcats per aquest barem. (Preferim aquesta anàlisi a la que posa l'accent en l'opacitat i discrecionalitat de l'avaluació i atorgament de cursos per part del Departament de Treball, que porta la reflexió a territoris aliens a aquest document).

Si s'emfatitza la inserció laboral, els processos d'avenç personal, per ells mateixos, no es poden tenir prou en compte, ja que no tenen una traducció immediata en inserció laboral acreditada.

Difícilment des de qualsevol d'aquests pressupòsits poden valorar-se els **processos d'avenç personal** dels participants en un curs de formació ocupacional. Si s'emfatitza la inserció laboral, els processos d'avenç personal, per ells mateixos, no es poden tenir prou en compte, ja que no tenen una traducció immediata en inserció laboral acreditada. Això, a curt o llarg termini perjudica als sectors socials que tenen més dificultats per trobar feina no submergida: els sense instrucció acadèmica certificada (més d'un 50% de la població adulta), els majors de 45 anys, les dones i immigrants. Si la possibilitat de que el Departament continuï concedint cursos en un futur depèn del grau d'inserció obtingut pel centre col·laborador, les entitats tendiran a demanar un perfil previ més fàcilment insertable i a aconseguir insercions, encara que siguin de baixa qualitat (contractes molt precaris, sense relació amb la formació ocupacional rebuda). Amb el que es podria arribar a l'equació socialment perversa: *els aturats més insertables, els que tenen més facilitat per trobar feina són els que tenen més facilitats per fer cursos d'inserció, els que tenen més dificultats per inserir-se laboralment són els que tenen més dificultats per accedir a cursos de formació ocupacional.*

En general, cal trobar **noves formes d'accedir a la formació** d'aquells que més ho necessiten i que menys participen a la formació. Cal treure conclusions de les investigacions en les que *els que no hi participen* en programes de formació de persones adultes manifesten:

- que els hi falta informació adequada de l'existència dels cursos que es realitzen,
- que quan els fan no els troben útils a la pràctica,
- que no estan adequats al seu nivell formatiu i que els troben desconnectats dels seus interessos.

Els col·lectius amb dificultats d'inserció

Les necessitats formatives dels sectors de difícil inserció són inicialment bàsiques i complementàries a la formació estrictament ocupacional.

Per evitar aquesta mena de contradicció citada el Departament subvenciona **accions integrades per a aquells col·lectius amb dificultats especials d'inserció laboral**, entre els quals hi ha programes específics d'inserció i formació laboral per a "immigrants estrangers residents a Catalunya". Però queda clar que les necessitats formatives dels sectors de difícil inserció són inicialment bàsiques i complementàries a la formació estrictament ocupacional: coneixement de la llengua i la cultura –també la cultura laboral– per als sectors immigrants, coneixements acadèmics bàsics, competències i habilitats socials bàsiques. Tenint en compte que la formació bàsica és competència del Departament de Benestar Social fins el moment de redactar aquest informe, el principi de no ingerència interdepartamental porta a l'absurd social de plantejar-se problemes competencials entre departaments quan es tracta de col·lectius de difícil inserció, dificultant programes on s'integri la formació bàsica amb la formació ocupacional.

A l'absurd competencial s'afegeix l'absurd de mantenir l'objectiu finalista ocupacional, tal com subratllàvem més amunt, per a aquests sectors socials, encara que sigui de forma força més relaxada, sense valorar els processos, ni considerant inserció altres tipus de sortida com el retorn al sistema educatiu per part dels més joves o la continuïtat en altres processos formatius adults. Aquesta situació exigeix a les entitats més conscients equilibris administratius i habilitats diplomàtiques afegides per justificar el seu treball formatiu. En aquestes situacions, la personalitat dels tècnics intermedis avaluadors del Departament cobra una importància decisiva: és gairebé determinant la seva capacitat

Queden fora dels processos formatius les persones amb més dificultats d'inserció: els exclosos, els marginats, ja que normalment els tècnics i els experts de la formació ocupacional no tenen eines per treballar amb ells.

Un dels temes pendents a la formació ocupacional és la formació de formadors. Els actuals mòduls formatius semblen insuficients.

d'aprofitar les escletxes d'interpretació que tota normativa admet, per **acostar la rigidesa administrativa a la lògica formativa**.

(Encara que sigui en un parèntesi curt, cal recordar que tornen a quedar fora dels processos formatius les **persones amb més dificultats d'inserció**, els exclosos, els marginats, els sense-sostre, aquest 10-20% que la societat ha separat de la vida social –fins a quin punt els ha empès la seva pròpia responsabilitat personal?–, ja que normalment els tècnics i els experts de la formació ocupacional no tenen eines per treballar amb ells. Aquestes persones surten moltes vegades “rebotades” d'aquests programes d'inserció per les seves pròpies dificultats de cenyir-se a les rigideses dels mateixos o al que ells i elles viuen com a rigideses)

El conjunt es basa en l'**adequació de l'acció formativa a les necessitats del món laboral**. Tres qüestions semblen plantejar-se. La primera és la fiabilitat de la detecció de necessitats, de la prospectiva del mercat laboral, que es deixa en mans dels centres col·laboradors i la seva cartera d'empreses. Segona qüestió: entre la convocatòria dels cursos i la realització passa aproximadament un any de tràmits burocràtics, més d'un any entre la prospecció de necessitats formatives per part del centre col·laborador i la finalització dels cursos / inserció laboral. És evident que per a la petita i mitjana empresa que formen la cartera de la majoria dels centres col·laboradors és excessiu aquest termini per cobrir les seves demandes de col·locació; quan acaben els cursos ja les tenen cobertes. En tercer lloc. La demanda laboral als sectors immigrants acostuma a ser treball precari, de baixa qualificació i sense contractació. Quin sentit pot tenir la formació ocupacional finalista, si no és per donar-los eines d'integració social, encara que només indirectament siguin ocupacionals?

Un dels temes pendents a la formació ocupacional és la formació de formadors. Els actuals mòduls formatius semblen insuficients, l'actual optativitat en l'elecció de mòduls per part dels formadors hauria de tenir criteris de qualificació i és necessària una formació inicial suficient per començar a impartir cursos de formació per al món laboral.

La formació ocupacional en relació a la població immigrada. Propostes

La participació de persones immigrades en cursos ocupacionals **no pot tenir com a requisit d'entrada la possessió del permís de residència** o els tràmits de renovació. El dret a la formació és un dret humà que no pot entrar en contradicció amb reglamentacions secundàries. A més la Llei Orgànica 4/2000 sobre drets i llibertats dels estrangers, promulgada l'11 de gener, ho afirma de forma clara: "els estrangers tindran dret a l'educació de naturalesa no obligatòria en les mateixes condicions que els espanyols" (art. 9.2). Esperem que les reglamentacions posteriors a la llei rectifiquin la normativa restrictiva actual.

Quan es tracta dels col·lectius immigrants, és imprescindible la coordinació d'esforços, el **transvàs de materials i experiències entre la formació bàsica i la formació ocupacional**. Caldria que es coordinessin de forma operativa els departaments competents, els centres i els seus professionals. El model interdepartamental PIRMI no és vàlid com a model, ja que és un "model mosaic", de juxtaposició de mesures formatives sense gaire interrelació entre elles i sense un seguiment eficaç i flexible de la seva incidència. En canvi, caldria estendre les seves prestacions econòmiques a totes les unitats familiars immigrades que estiguessin dins dels supòsits establerts legalment per als nuclis autòctons. En aquest sentit caldria interpretar l'article 14.3 de la nova Llei Orgànica citada al paràgraf anterior: "Els estrangers, sigui quina sigui la seva situació administrativa, tenen dret als serveis i prestacions social bàsiques".

Sense abandonar els objectius d'inserció laboral de les persones immigrades, caldria acceptar com a indirectament ocupacional la formació cultural i social bàsica.

Sense abandonar els objectius d'inserció laboral de les persones immigrades que participen d'un curs de formació ocupacional, caldria acceptar com a **indirectament ocupacional la formació cultural i social bàsica** que reben, i com a tal formació bàsica poder-la justificar administrativa-ment en el Departament de Treball.

L'estructura de la formació ocupacional, a través de centres col·laboradors que reben una subvenció pública, exigeix evidentment una justificació de la formació realitzada i del compliment dels objectius. No obstant això, caldria trobar fórmules que alleugerissin els **formularis burocràtics**, perquè els centres col·laboradors, que tenen una mínima estructura organitzativa, bona part dels quals són els que fan

Cal la participació dels immigrants i de les associacions d'immigrants en la determinació dels objectius de la formació ocupacional i del procés d'aprenentatge.

formació ocupacional per a immigrants, no s'acabin perdent en purs formalismes administratius que ignoren la vida.

Tant la formació bàsica com la formació ocupacional amb col·lectius de difícil inserció tenen el perill d'esdevenir "formacions d'entreteniment". Cal que siguin **formacions de qualitat**, dotades dels avenços tecnològics, que mantinguin com a objectius finals la inserció social i laboral plena, però que respectin i acompanyin els processos personals i preparin, si s'escau, per poder continuar en la formació professional o ocupacional.

La major part de propostes que s'han fet en general i algunes de l'apartat de formació bàsica són vàlides per a la formació ocupacional. Cal potenciar l'adaptabilitat de les propostes formatives no als protocols administratius, sinó a les **necessitats de formació dels col·lectius immigrants**. Cal la participació dels immigrants i de les associacions d'immigrants en la determinació dels objectius de la formació ocupacional i del procés d'aprenentatge. Cal la col·laboració del Departament de Treball, dels docents i del participants en els cursos ocupacionals en la revisió dels materials específics existents i en l'edició de nous, conjuntament amb els agents de la formació bàsica. Cal fomentar cursos específics per a formadors i formadores. Cal preparar també mediadors/es dels propis col·lectius immigrants per intervenir a la formació ocupacional.

El Departament de Treball i els centres col·laboradors més dinàmics haurien de plantejar-se l'**educació intercultural** com un dels objectius de la formació ocupacional, de **tots els cursos de formació per al món laboral** –per què no més plantejar-nos aquesta perspectiva a la formació inicial, a les formacions generalistes o a la formació bàsica?– amb les mateixes conseqüències que s'han descrit per a la formació bàsica: revisió dels textos que es fan servir, replantejament del clima del centre, facilitar la presència de persones immigrades, etc. La diversitat és un bé que tots hauríem d'estimular.

NOTES

¹ Els termes “immigració extracomunitària” tenen una connotació geogràfica: ciutadans i ciutadanes que no pertanyen a la UE. Però inclou també una determinació econòmica: provinents de països del 3r. Món, dels països pobres, dels països empobrits pel repartiment internacional de la riquesa. La població immigrada, al seu torn, no pertany a les elits acomodades dels seus països, també existents.

Col·lecció Finestra Oberta

1. Col·lectiu Ronda RCCL. *Immigració i estrangeria: l'estat de la qüestió*. 99 pp. Març 1998.
2. Enric Marín i Joan Manuel Tresserras. *Seguiment de l'impacte social de les tecnologies de la informació i la comunicació (1/3)*. 56 pp. Maig 1998.
3. Fundació CIREM. Jaume Funes (coord.), Quim Casals, Oriol Homs, Xavier Martínez, Ferran Miquel, Neus Roca i Jaume Trilla. *Proposta de mesures davant la desigualtat d'èxit a l'ESO*. 88 pp. Juny 1998.
4. Salvador Cardús amb la col·laboració de Lluís Tolosa. *La premsa diària a les Illes Balears, el País Valencià i Catalunya (1976-1996)*. 122 pp. Març 1998.
5. Enric Marín i Joan Manuel Tresserras. *Seguiment de l'impacte social de les tecnologies de la informació i la comunicació (2/3)*. 75 pp. Octubre 1998.
6. Oriol Alsina i Roger Sunyer. *Informe sobre la Banca ètica a Europa*. 74 pp. Novembre 1998.
7. M. José Montón i Montse Solerdecoll. *Experiències socioeducatives amb adolescents nouvinguts*. 46 pp. Febrer 1999.
8. Carme Mayol i Eugènia Salvador. *Materials de lectura fàcil*. 85 pp. Març 1999.
9. Francesc Deó, Marisa Abad, Encarna Larrey i Francesc Notó. *Un dia en la vida d'un nen. Un dia en la nostra vida*. 77 pp. (Quadern del professor) i 105 pp. (Quadern de l'alumne). Febrer 1999.
10. Enric Marín i Joan Manuel Tresserras. *Seguiment de l'impacte social de les tecnologies de la informació i la comunicació (3)*. 67 pp. Maig 1999.
11. Marta Casas i Núria Casas en col·laboració amb Cristina Cerdà, Anna Montells i David Picó. *Projecte d'educació musical de La Lluna Blava*. 121 pp. Novembre 1999.
12. Grup d'Estudis sobre els Drets dels Immigrants de la Universitat de Barcelona. *Les proposicions de reforma de la Llei d'estrangeria*. 77 pp. Setembre 1999.
13. Jaume Funes i Fina Rifà (coord.). *Adolescents i dificultats socials a l'escola*. 98 pp. Febrer 2000.
14. Laura Giménez i Laia Pineda. *La recerca social en l'administració local: una via d'aprofundiment de la democràcia*. 72 pp. Març 2000.
15. Moisès Amorós, Ferran Camps i Xavier Pastor. *Mediació comunitària i gestió alternativa de conflictes a Catalunya. Una guia per a la governabilitat*. 91 pp. Abril 2000.

